

Om den engelske flotille på Nyasasøen under Første Verdenskrig

Indledning

Nyasasøen (nu også kaldet Lake Malawi eller Lake Nyasa [1](#)) blev skueplads for en af de første maritime træfninger mellem engelske og tyske enheder under Første Verdenskrig, da den engelske kanonbåd GUENDOLEN angreb havnen ved Sphinxhaven [2](#) (nu Liuli) den 13. august 1914 og ødelagde den tyske kanonbåd HERMANN VON WISSMANN.

Odds var måske ikke helt lige, idet den tyske kaptajn ikke var klar over at krigen var brudt ud ...

Kort 1: Udsnit af kort over Østafrika, med det engelske Nyasaland Protektorat (nu Malawi) i centrum. Fra FirstWorldWar.com.

Grænsen mellem Nyasaland, Tysk Østafrika og Portugisisk Østafrika går gennem Nyasasøen, hvilket bedre fremgår af Kort 2.

Orlogskaptajn Edmund L. Rhoades

I 1914 var orlogskaptajn Rhoades, Royal Naval Reserve, ældste marineofficer ved Nyasasøen og han fik kommandoen over den flotille, der blev improviseret af hovedparten af de dampskibe, der besejlede Nyasasøen.

Fartøjerne tilhørte regeringen i Nyasaland, missionsselskabet *Universities Mission to Central Africa* og handelsselskabet *African Lakes Corporation*.

*Orlogskaptajn Edmund L. Rhoades,
fotograferet ombord på S/S GUENDOLEN, ca. 1905.
Fra Kilde 2.*

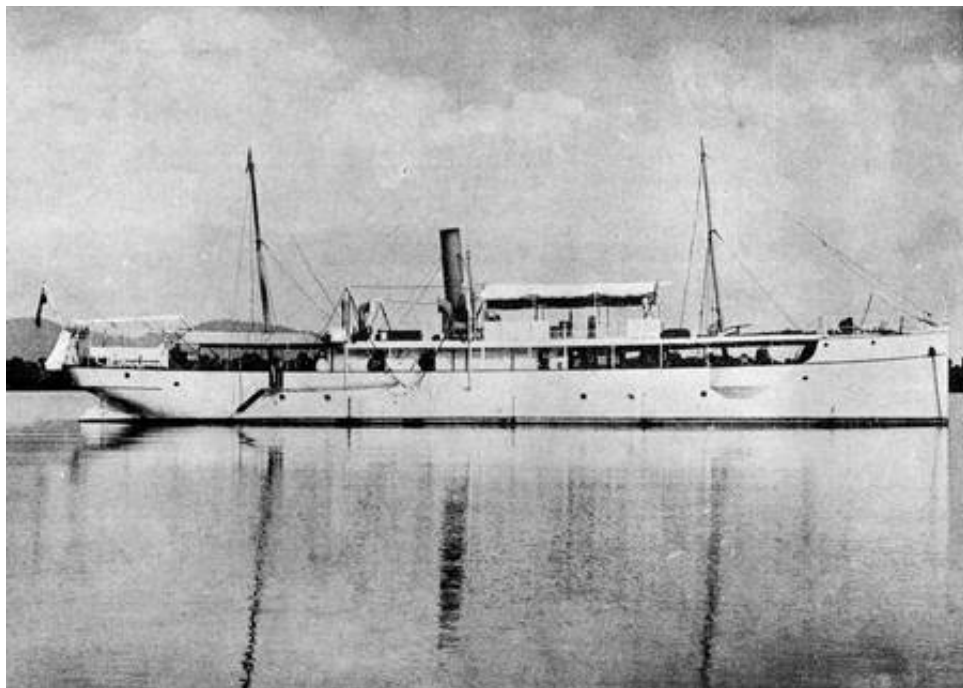
Ved krigens begyndelse var kun orlogskaptajnens eget skib, S/S GUENDOLEN, bevæbnet, men efterhånden udrustes flere fartøjer med kanoner og maskingeværer.

Orlogskaptajn Rhoades havde gjort tjeneste ved Nyasasøen siden slutningen af 1800-tallet, og havde bl.a. foretaget opmålinger af søen i 1898 og fundet flere sjældne fiskearter.

En af orlogskaptajn Rhoades gode venner var kaptajn Berndt, der var chef for det tyske dampskib S/S HERMANN VON WISSMANN. Begge skibe var kanonbåde, men havde sekundær funktion som transportfartøjer. Kaptajnerne mødtes jævnligt i muntert lag på deres ture over søen, og afholdt gerne "flådeøvelser" mod hinanden.

Størst var fornøjelsen, når det lykkedes for den ene part at overraske den anden ...

S/S GUENDOLEN

S/S GUENDOLEN, ved Fort Johnston, ca. 1902.
Fra Kilde 2.

Data (Kilde 2)

GUENDOLEN

Længde 40,8 m

Bredde 7,2 m

Deplacement [3\)](#) 340 tons

Antal skruer 2

Hastighed 10-12 knob

GUENDOLEN blev bygget på værftet G. Rennie & Co., Greenwich, London i 1897, hvorefter det blev transporteret til Nyasaland og søsat i 1899.

Gwen, som skibet blev kaldt i daglig tale, var i offentlig tjeneste til 1940.

*En 3-pundig (47 mm) Hotchkiss kanon, 1915.
Fra QF 3 pounder Hotchkiss (Wikipedia).*

GUENDOLEN var bevæbnet med:

- 1 stk. 3-pundig (47 mm) Hotchkiss kanon
- 2 maskingeværer af typen Nordenfelt.

Kanonen havde en rækkevidde på ca. 3.600 m, og granaten vejede 1,5 kg.

I modsætning til HERMANN VON WISSMANN, hvis kanon var monteret på fordækket, anfører kilderne, at GUENDOLEN's kanon var monteret andetsteds, og at den ikke havde samme frie skudfelt [4](#).

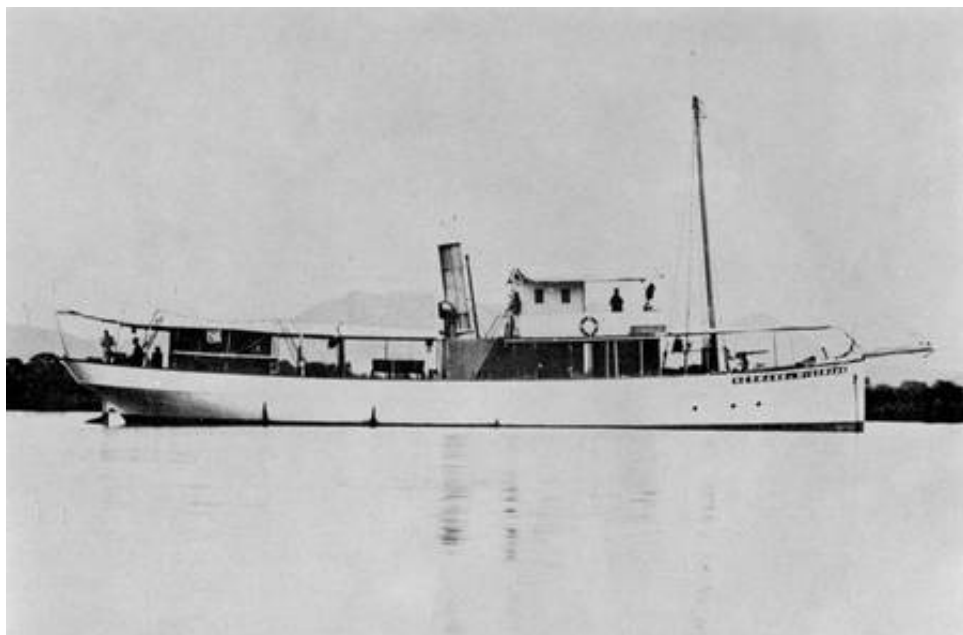

*Nordenfelt maskingevær, i femløbet udgave.
Fra Hotchkiss, Gardner and Nordenfelt Guns
(An Illustrated Treatise on
Ammunition and Ordnance, 1860-1960).*

Peter Charlton oplyser i Kilde 10, med henvisning til en rapport - *A Report on the Military Situation in Nyasaland by I K.A.R.* - udarbejdet af løjtnant H. Collins den 9. juni 1913, at man i Nyasaland rådede over 5 stk. Nordenfelt maskingeværer, kaliber .450 (11 mm), i femløbet udgave, til brug for kanonbåde.

Om Nordenfelt maskingeværet se Nordenfelt gun (Wikipedia).

S/S HERMANN VON WISSMANN

S/S HERMANN VON WISSMANN, ved Fort Johnston, ca. 1900.
Fra Kilde 2.

HERMANN VON WISSMANN blev bygget på Jansenn & Schmilinsky, Hamburg i 1890, og transporteret til Nyasaland og søsat i 1894.

Data (Kilde 2 [5](#))

HERMANN VON WISSMANN

Længde 27,3 m

Bredde 4,8 m

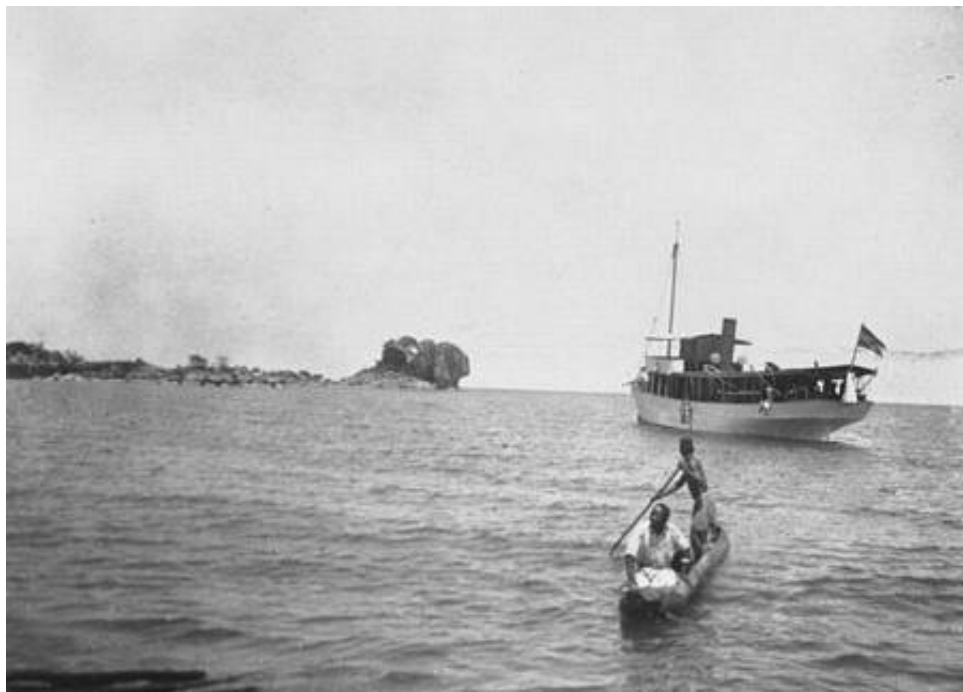
Deplacement 74 tons

Antal skruer 1

Hastighed ?

Bevæbningen var en 3,7 cm kanon, sandsynligvis et maskingevær af Hotchkiss typen; kanonen anes på fordækket, umiddelbart foran masten.

Skibet er opkaldt efter Herman von Wissmann, der var en tysk opdagelsesrejsende, og major i den preussiske hær; von Wissmann fungerede som guvernør i Tysk Østafrika 1889-1891 og 1895-1896 [6](#). I den første periode grundlagde han de tyske Beskyttelsestropper (*Schutztruppe*), der oprindeligt benævntes *Wissmanntruppe*.

*S/S HERMANN VON WISSMANN, ud for Sphinxhaven
(nu Liuli) på østkysten af Nyasasøen.*

Fra Internet Mission Photography Archive
(Evangelischen Brüder-Unität).

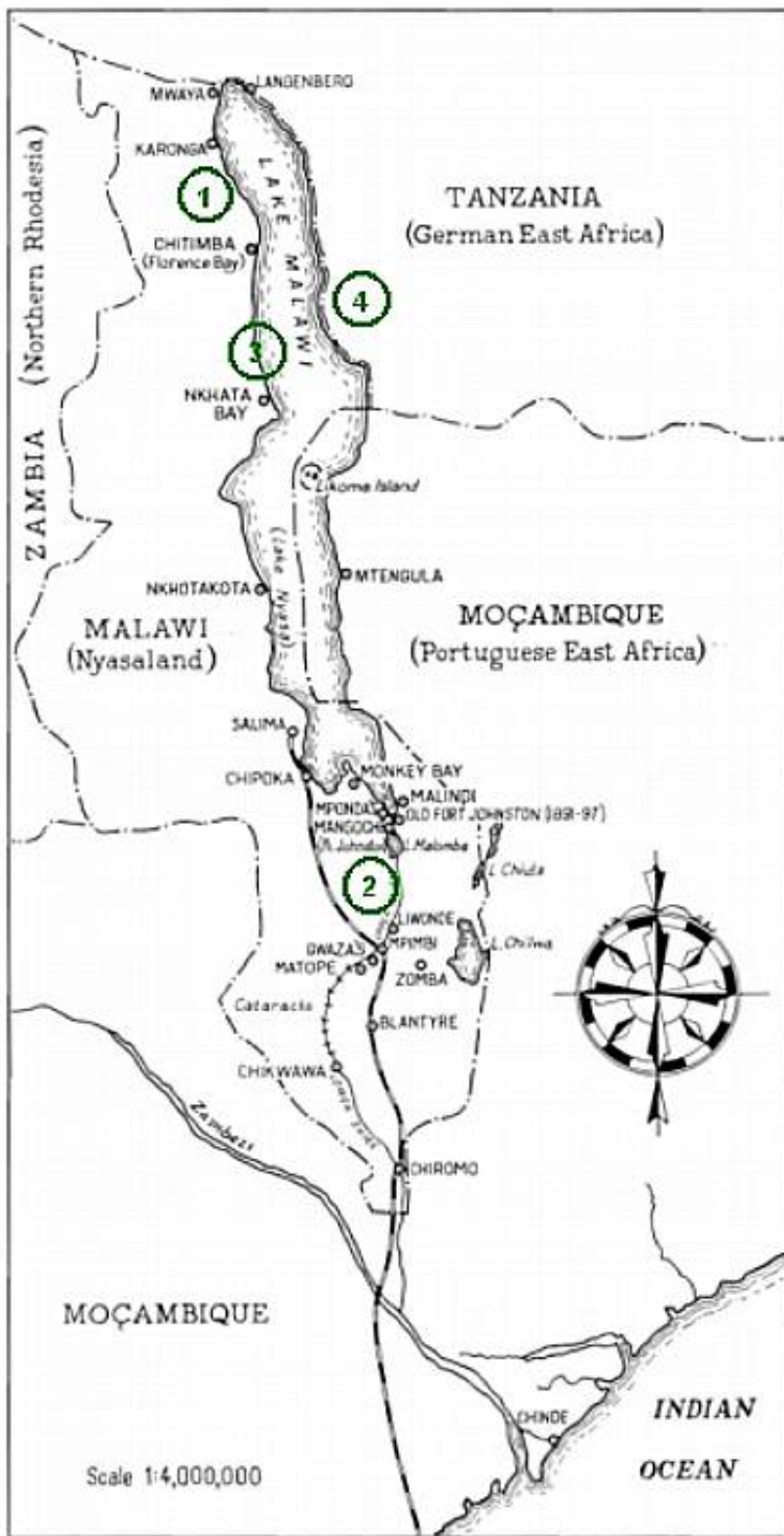
Et lidt mindre dampskib - HEDWIG VON WISSMANN - opererede på Tanganyikasøen. På billedet er de to skibe næsten identiske. Skibet var opkaldt efter von Wissmanns hustru.

HEDWIG VON WISSMANN var målet for den engelske operation, der over land transporterede to små kanonbåde til Afrika for at sænke hende. Men herom ved en senere lejlighed ...

Mobiliseringen

Da guvernøren i Nyasaland, Sir George Smith, modtager telegrafisk orientering fra Koloniministeriet i London om krigens udbrud, iværksætter han mobiliseringen af de i Nyasaland værende militære enheder, herunder flotillen. De militære enheder befinder sig alle i den sydlige del af landet, mens der i den nordlige del kun befinder sig mindre politistyrker.

Den alvorligste trussel mod landet er et tysk angreb over grænsen mod Karonga (Kort 1, Punkt 1), der kun kan undsættes ved hjælp af tropper, som transporteres over søen fra den sydlige del af landet.

Drawn by A Whittaker

Kort 1:
Malawi (tidl. Nyasaland). Fra Kilde 2.

Da søtransport således er af vital betydning for landets forsvar, beordrer guvernøren orlogskaptajn Rhoades til at finde og uskadeliggøre (*sink, burn or destroy*) S/S HERMANN VON WISSMANN, dog uden at udsætte sit eget skib for unødvendig risiko.

Orlogskaptajn Rhoades går straks i gang med at omdanne sit ellers fredelige skib til dets krigsmæssige funktion som kanonbåd. Ingen af besætningen er tilsyneladende uddannet til at betjene kanonen, ligesom beholdningen af ammunition ser ud til at være forsvundet.

Det viser sig dog, at en handelsmand fra African Lakes Corporation ved navn Jock, for adskillige år siden

var en del af Royal Naval Volunteer Reserve, og her havde han modtaget en vis uddannelse i kanonbetjening.

Selvom hans færdigheder nu er noget rustne, tilbyder han straks at bistå orlogskaptajn Rhoades, som skynder sig at tage imod tilbuddet, og en hastig uddannelse af 5-6 mand i kanonbetjening starter med det samme.

På værftet i Fort Johnston (Kort 1, Punkt 2), hvor forberedelserne foregår, opsporer man nogle kasser, som er mærket "reservedele", og det viser sig, at de rent faktisk indeholder Hotchkiss ammunition.

Således opstemt, udbeder orlogskaptajnen sig nu et mindre landgangskommando, der kan bistå ham, såfremt det bliver nødvendigt at bakke den tyske kanonbåd ud af sin eventuelle havn.

Kaptajn C.W. Barton, som var chef for den del af 1st King's African Rifles, der var stationeret i Nyasaland, får nu ordre til at stille et landgangskommando, et hidtil ukendt begreb i Nyasaland.

Kommandoet kommer til at bestå af 25 askarier, under ledelse af kaptajn H.G. Collins. Med kommandoet følger løjtnant George Neville Beaumont, Nyasaland Volunteer Reserve, der få dage forinden havde været ansat i Departementet for Offentlige Arbejder. Den monokelbærende løjtnant beskrives som en farverig person, med stor spillelyst, og tilnavnet *Champagne Charlie*.

Den første ekspedition mod Sphinxhaven, august 1914

Den 8. august 1914 er GUENDOLEN klar til at stå til søs, og kursen sættes nu mod nord, mod Nkata Bay (Kort 1, Punkt 3).

Den tyske kanonbåd kan, hvis den ikke er til søs, befinde sig i en af fire havne - i Mwaya eller i sin basehavn Alt Langenburg (benævnt Langenberg på Kort 1; Mwaya ligger lidt vestligere) i den nordlige ende af søen eller Wiedhaven og Sphinxhaven (Kort 1, Punkt 4; Wiedhaven ligger lidt nordligere) på østsiden af søen.

Orlogskaptajn Rhoades håber, at lokale fiskere muligvis kan give mere præcise efterretninger. Han bliver ikke skuffet, og får om aftenen den 12. august 1914 oplysninger om, at S/S HERMANN VON WISSMANN er set i Sphinxhaven for 3 uger siden, under reparation på land. Kursen sættes nu mod øst, med forventet ankomst umiddelbart før daggry.

Under sejladserne nordpå har kanonér Jock gjort sit til at "pansre" skibets mest sårbare punkter, ligesom skibslægen, doktor G.M. Sanderson, har improviseret et lazaret, hvis operationsbord er af en feltseng omgivet af sække med ris.

Ved solopgang nærmer GUENDOLEN sig forsigtigt Sphinxhaven, idet man forventer at komme under ild fra havnen. Alt ligger øde hen, og til sin glæde ser orlogskaptajn Rhoades, at HERMANN VON WISSMANN stadig ligger på bedding. De eneste levende væsener man er stødt på under indsejlingen er nogle spedalske, som befinder sig på en lille ø i bugten.

Der findes to forskellige versioner af, hvad der nu sker. Kilde 1 nævner, at orlogskaptajn Rhoades opfordrer kaptajn Berndt til at overgive sig, mens Kilde 3, der blandt andet bygger på oplysninger fra doktor Sanderson, nævner, at orlogskaptajnen beordrer sin kanonér til at åbne ild.

Ud for Sphinxhaven (Kilde 4 nævner afstanden som ca. 1.800 m) åbner kanonér Jock nu ild. Trods kanonbesætningens mange øvelser de seneste dage har man dog ikke taget højde for, at skibet kan krænge voldsomt på åbnet vand. De første skud afgives således, mens skibet krænger væk fra målet, og granaterne flyver langt over målet, til gene for de indfødte adskillige kilometer bag målet.

Efter 15 minutters skydning lykkes dog endelige at ramme plet. Der har dog ikke været tale om uafbrudt

skydning, idet en del tid er gået med at sortere defekte granater fra [7](#)), og størstedelen af kanonbesætningen er så optaget af dette arbejde, at de ikke selv ser pletskuddet.

Hidtil har der ikke været observeret liv i havnen, men en hvid mand, i shorts og undertrøje, farer nu ned til en jolle og ror ud mod skibet. Han er rød i hovedet og tydeligvis stærkt ophidset. Fremme ved GUENDOLEN's lejder, smider han årerne fra sig, og kravler bandende ombord.

Den ophidsede herre viser sig at være kaptajn Berndt, kaptajnen på HERMANN VON WISSMANN, der udbryder noget i retning af: "For Fanden, Rhoades, er De fuld?" da han får øje på orlogskaptajnen.

Men det var orlogskaptajnen langt fra, og han kan nu informere sin gode ven om, at der ikke er tale om en af deres sædvanlige spøgefulde handlinger, men at der er udbrudt krig mellem Tyskland og England.

Han søger samtidig at berolige Berndt ved at tilbyde ham en stol og et glas whisky, og kan nu fortælle sin ven, at han er krigsfange; mens Berndt nu bliver ført under dæk, kan man høre ham bande og svovle over, at de tyske myndigheder i Songea (lokalregeringens hovedby) ikke har informeret om begivenhedernes udvikling.

Landsætningskommandoet og maskinmesteren fra GUENDOLEN sendes nu i land [8](#)). En mindre styrke, under kommando af løjtnant Beaumont, sendes op på et højdedrag bag havnen for at sikre landgangsstyrken, mens den undersøger den tyske kanonbåd.

Da HERMANN VON WISSMANN tydeligvis ikke er sejlklar, fjernes kanonen samt vitale dele fra maskinen, ligesom den tyske maskinmester og et antal maskinister tages til fange [9](#)).

Efter veludført arbejde sætter GUENDOLEN kurs mod Nkata Bay, hvor man er fremme om aftenen. Undervejs er myndighederne orienteret om den succesfulde operation, og budskab sendes straks videre til Koloniministeriet i London.

Beskeden sendes videre til Admiralitetet og pressen, og den 15. august 1914 bringer *The Times* en kort fremstilling af hændelserne, under overskriften: *A Lake Nyasa Coup*.

Med stor tilfredshed kvitterer Koloniministeren, Sir Lewis Harcourt 10), for indberetningen med et telegram til Nyasaland: *Well done Gwen*.

Nyasaland Field Force transporteres til Karonga

Bådtransport på en afrikansk sø under Første Verdenskrig [11](#)).

Frigjort fra truslen mod forskydning af større troppestykker, indsættes GUENDOLEN samt fartøjerne

Chauncey Maples, QUEEN VICTORIA, PIONEER og ADVENTURE den 16. august 1914 i transporten af Nyasaland Field Force fra den sydlige del af landet og til grænsen mellem Nyasaland og Tysk Østafrika.

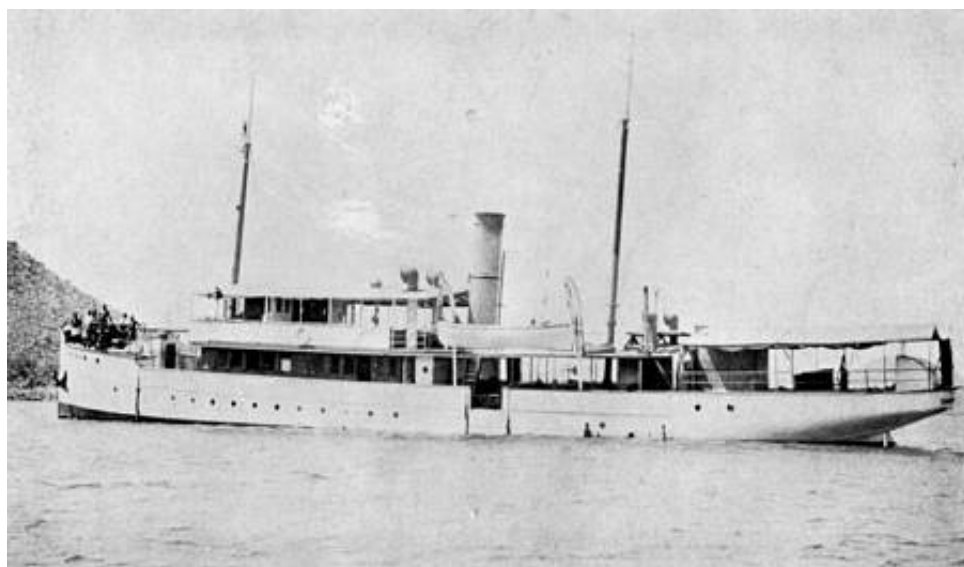
Fartøjernes transportkapacitet blev suppleret med både og pramme.

Styrken, der talte omkring 400 mand landsættes ved Vua (syd for Karonga) den 19. og 20. august, og er fremme ved Karonga den 22. august 1914.

Om beretning fra juli 1918 om GUENDOLEN som transportfartøj kan give et indtryk af en sådan tur [12](#)):

"Thursday 4th. Embarked on H.M.S. Guendolin an ex-gunboat at 12 noon, of small dimensions. There were about 400 native troops on board, & 23 whites. The officers slept on upper deck, in our camp beds: the askaris were packed into every corner. As soon as we got outside the bay we began to pitch, & had a fairly rough crossing to Mkata Bay, on the other side. There we took in 160 porters & the store manager & his wife. We had a stroll on shore. Mkata bay is a mission station, with a large brick built & red-tiled store, but with very little to sell. Behind it is a nice bungalow belonging to the manager one Miller, evidently of Edinburgh. Bought some bananas, pineapple, papaws & eggs. Left again at 6p.m. Seasick."

Flotillens øvrige fartøjer

CHANCEY MAPLES, muligvis ved Likoma Island, ca. 1910.

Fra Kilde 2.

CHANCEY MAPLES blev bygget på værftet Alley & MacLellan, Glasgow i 1899, og transporteret til Nyasaland og søsat i 1901 [13](#)).

Data (Kilde 2)

CHANCEY MAPLES

Længde 38,1 m

Bredde 6 m

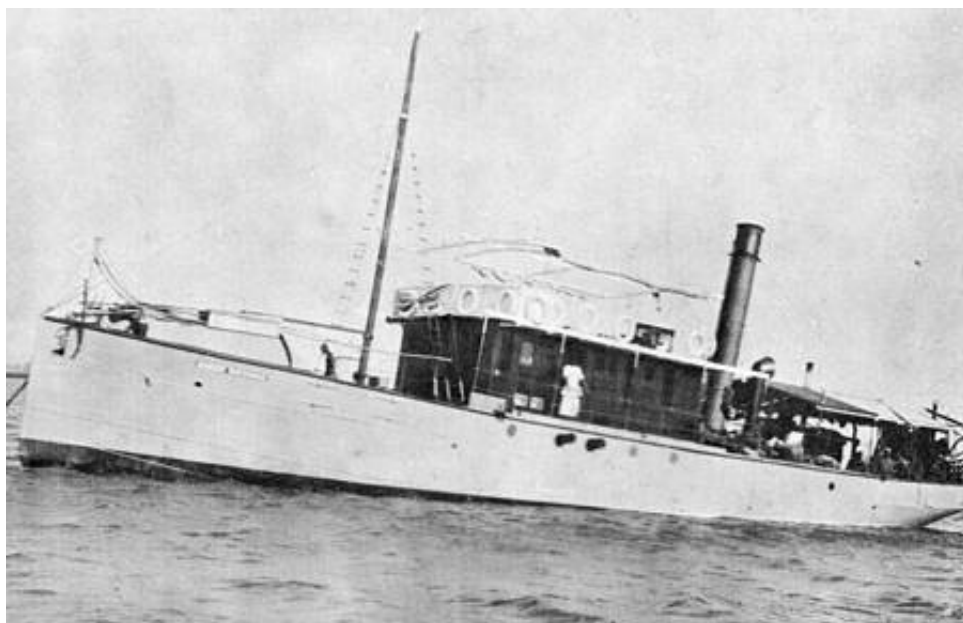
Deplacement 250 tons

Antal skruer 1

Hastighed 9 knob

Skibet tilhørte Universities Mission to Central Africa, og i hvis regi det bl.a. forsynede organisationens forskellige missionsstationer langs søbredden. Kilde 6 nævner, at organisationens skibe var af vital betydning for arbejdet; heraf fremgår også, at skibet blev ført af kaptajn Augustine Shannon, Royal Naval Volunteer Reserve.

Efter ekspeditionen til Sphinxhaven i august 1914 blev kanonen fra HERMANN VON WISSMANN monteret på fordækket af CHANCEY MAPLES, som også fik installeret en lyskaster.

S/S QUEEN VICTORIA, 1916.

Fra Kilde 2.

Data (Kilde 2)

QUEEN VICTORIA

Længde 35,4 m

Bredde 5,4 m

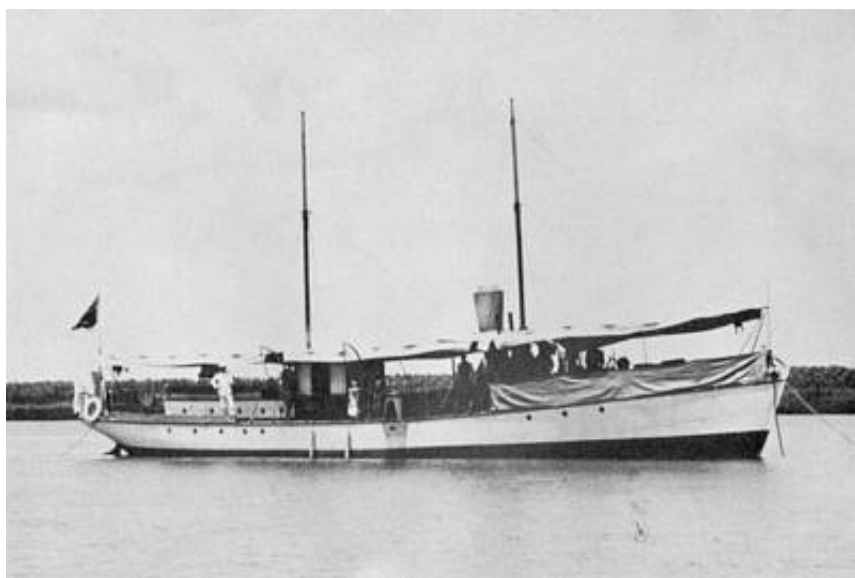
Deplacement 77 tons

Antal skruer 1

QUEEN VICTORIA blev bygget på værftet Graham & Milne, Glasgow i 1896, hvorefter det blev transporteret til Nyasaland og søsat i 1898. Skibet tilhørte handelsselskabet African Lakes Corporation.

S/S ADVENTURE, ved Old Fort Johnston, ca. 1895.
Fra Kilde 2.

S/S PIONEER, ved Old Fort Johnston, ca. 1895.
Fra Kilde 2.

Søsterskibene PIONEER og ADVENTURE var bygget på værftet Yarrow & Co., London i 1891.

De blev herefter - som de øvrige fartøjer, der sejlede på søen - adskilt og transporteret til Nyasaland, hvor de blev søsat i 1893.

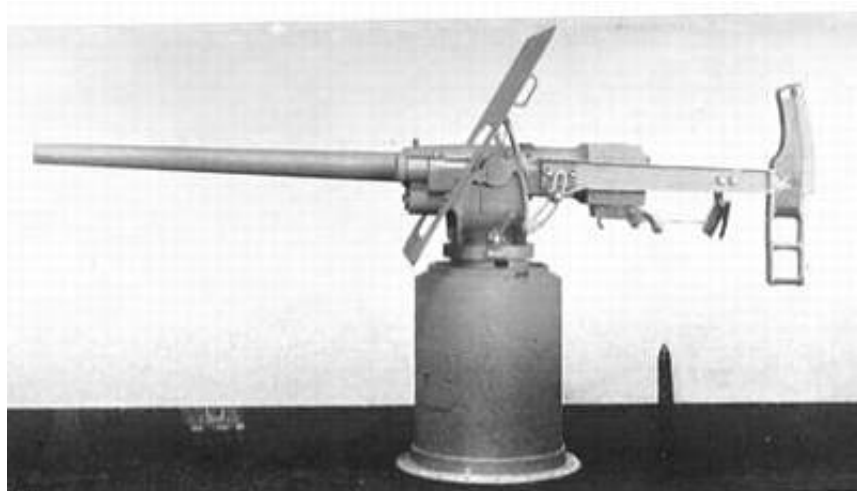
Skibene tilhørte regeringen i Nyasaland, og havde indtil GUENDOLEN's ankomst funktion som kanonbåde.

Den anden ekspedition mod Sphinxhaven, maj 1915

Trods koloniministerens telegram var alt nu alligevel ikke *well done* ved Sphinxhaven, idet HERMANN VON WISSMANN stadig eksisterede som potentiel trussel, og på forskellige tidspunkter verserer

forlydender om, at tyskerne havde istandsat kanonbåden.

I maj 1915 sendes derfor en ekspedition fra Fort Johnston til Sphinxhaven for endeligt at bjærge eller gøre det af med HERMANN VON WISSMANN. Chefen for styrken er kaptajnløjtnant George Hamilton Dennistoun [15](#)), Royal Navy, tidligere HMS Fox [16](#)), der ankom til Nyasaland i marts 1915, hvor han overtog kommandoen over flotillen, idet orlogskaptajn Rhoades i oktober 1914 var blevet hjemsendt på grund af sygdom [17](#)).

En 6-pundig (57 mm) Hotchkiss kanon, fremstillet af den engelske våbenfabrik Elswick Ordnance Company. Fra QF 6 pounder Hotchkiss (Wikipedia).

Data (Kilde 2)

PIONEER & ADVENTURE

Længde 22,5 m

Bredde 3,6 m

Deplacement 35 tons

Antal skruer 1

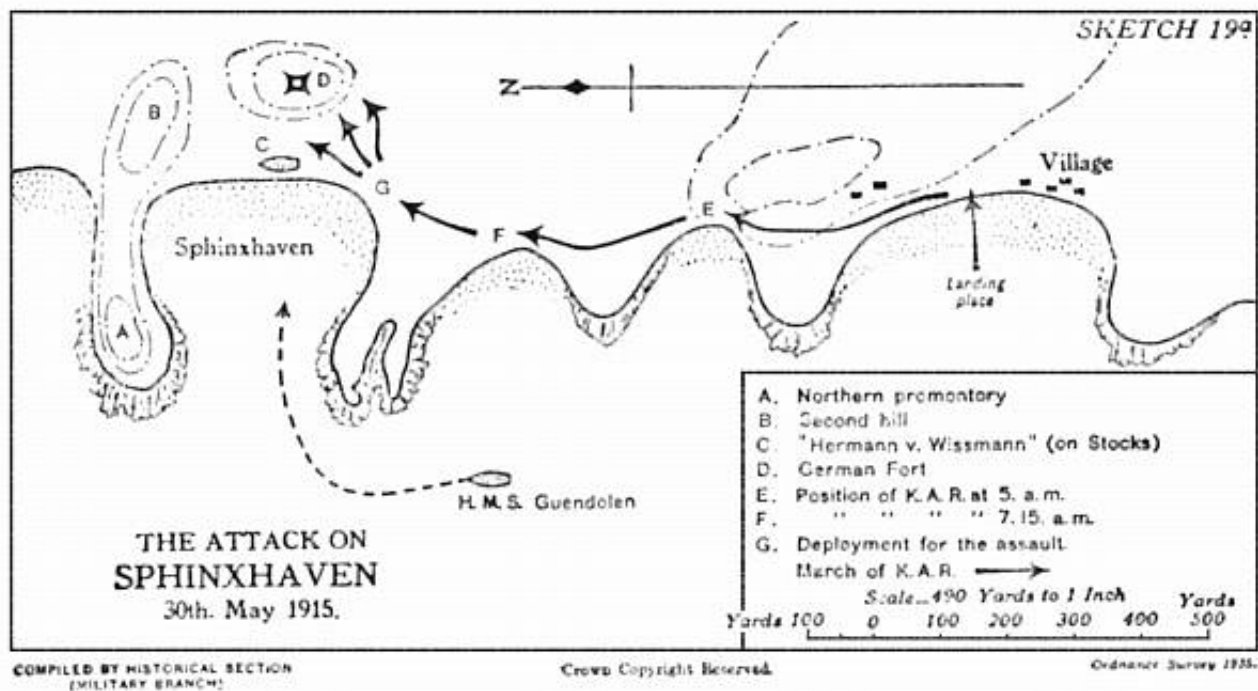
Hastighed 9 knob

Med sig til Nyasaland har kaptajnløjtnanten 3 officerer og 6 marinesoldater samt fem 6-pundige Hotchkiss kanoner.

To af kanonerne monteres på GUENDOLEN [18](#)), mens de tre andre, der er monteret på feltaffutager fremstillet på Zanzibar, senere sendes til Karonga.

Styrken består af GUENDOLEN ledsaget af CHANCEY MAPLES samt 1 dobbeltkompagni fra 1st

King's African Rifles (Kompagnierne F og H, i alt ca. 180 mand, med 2 maskingeværer), under kommando af kaptajn H.G. Collins. Efter at have afhentet noget sanitetspersonel ved Nkata Bay (Kort 2, Punkt 3), sætter styrken 29. maj 1915 kurs mod Sphinxhaven, som nås før daggry den følgende dag.

Kort 2: Den anden operation mod Sphinxhaven.

Fra Kilde 1.

Kompagnierne landsættes syd for Sphinxhaven 04:15 den 30. maj 1915, uden at støde på modstand. Mens styrken bevæger sig langs kysten - ad en smal sti gennem højt græs - mod bugten, hvor HERMANN VON WISSMANN ligger på bedding, sejler GUENDOLEN til selve bugten.

Ca. 500 m fra landsbyen åbner tyske tropper ild mod forspidsen, som straks tager kampen op, hvorefter tyskerne trækker sig tilbage. Fremrykningen fortsætter ved daggry, nu gennem tæt krat.

Fra stillinger på det nordlige næs, åbner tyske soldater nu ild mod GUENDOLEN, og straks skyder et tysk maskingevær fra en stilling i det tyske fort på højdedraget bag bugten også på skibet. Ilden rettes først mod næsset og siden mod fortet. Imens har de to kompagnier arbejdet sig frem til det tyske fort og er nu klar til at angribe.

Klokken 11:00 indstiller GUENDOLEN skydningen og der blæses nu til angreb mod fortet. Den tyske styrke er dog for længst forsvundet.

HERMANN VON WISSMANN ligger stadig på kysten, og skaderne, der blev påført den 13. august 1914, er ikke endnu repareret. Det kan stadig ikke lade sig gøre at få gjort skibet sødygtigt, hvorfor yderligere ødelæggelser nu finder sted.

Ved hjælp af dynamit sprænges to huller i bunden, mens skruen og kedlerne ødelægges. Ligeledes ødelægges beddingen.

Landgangsstyrken trækker sig tilbage omkring klokken 14:30. Imens er tyskerne vendt tilbage til området, og åbner ild mod bagtroppen. Den sidste engelske båd, med kaptajn J.E.E. Galbraith, 1st King's African Rifles, og en mindre styrke, afsejler fra det nordlige næs, dækket af ild fra de to kanonbåde (kanoner, maskingeværer og geværer).

Tab

Fra officiel engelsk side opgøres tabene til kun 1 såret - Volunteer J. Sutherland, Nyasaland Volunteer Reserve [19](#)) - mens de tyske tab blev opgjort til 1 død og 5 sårede. Fra engelsk side formoder man dog, at ilden fra kanonbådene påførte tyskerne flere tab.

Det tyske koloniflag.
Fra Flags of the World [21](#)).

Et grønt flag, med halvmåne og stjerne [22](#)).

Yderligere erobrede man 7.000 patroner, feltaffutagen til et maskingevær samt to flag. Det ene var tysk, og det andet var grønt, med en halvmåne og en stjerne [20](#)).

Den anden ekspedition - set fra tysk side

General von Lettow-Vorbeck nævner ganske kort den engelske ødelæggelse af HERMANN VON WISSMANN i sine erindringer (Kilde 9). Heraf fremgår, at der befandt sig 13 tyske soldater samt 1 maskingevær ved Sphinxhaven den 30. maj 1915.

Kilde 6 omtaler den tyske styrke som bestående af ca. 20 mand, med en tysk missionær som chef, men om der har været tale om europæiske soldater eller indfødte, forlyder der ikke noget om.

Lettow-Vorbeck nævner ikke de tyske tab, men derimod at de engelske tilsyneladende var mere end 20 mand. Om sidstnævnte oplysning skal tillægges værdi sammenholdt med de engelske oplysninger er nok tvivlsomt, men der kan være tale om en formodning, rapporteret af den daværende tyske chef af styrken ved Sphinxhaven.

Afslutning

I april 1916 forlyder det, at tyskerne er ved at istandsætte fartøjet igen. En mindre styrke sendes til Sphinxhaven den 28. april 1916, men det viser sig, at historien ikke har noget på sig.

*S/S HERMANN VON WISSMANN,
for anker ud for Alt-Langenburg i den nordlige del af Nyasasøen.
Fra Internet Mission Photography Archive
(Evangelischen Brüder-Unität).*

I marts 1918 blev vraget af HERMANN VON WISSMANN istandsat og sejlede nu i engelsk tjeneste under navnet King George.

I 1920 blev skibet solgt til Nyasaland Trading Company, som blev omdøbt til Malonda, der betyder *varer* på det lokale sprog (sandsynligvis Chichewa).

Under dette navn fortsatte skibet i tjeneste frem til 1950, hvor det blev hugget op.

Under resten af krigen udførte flotillen en lang række vigtige transportopgaver med forsyninger og tropper, der skulle passere Nyasasøen, men egentlige kamphandlinger ser den ikke ud til at have været involveret i efter kampen ved Sphinxhaven den 30. maj 1915.

Kilder

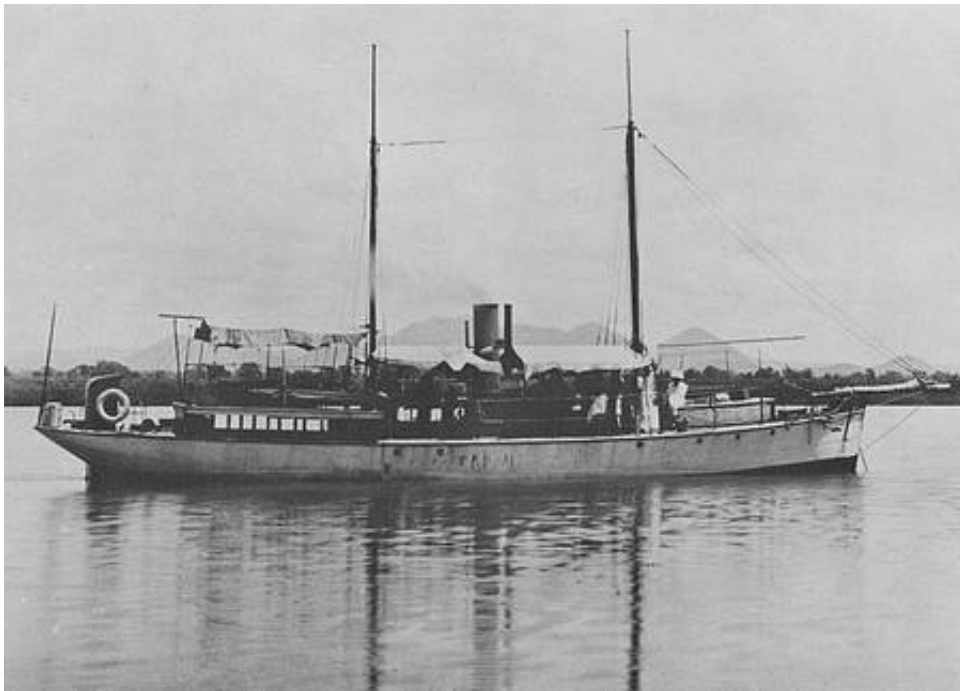
1. *History of the Great War, Military Operations East Africa, Volume I, August 1914 - September 1916* af obestløjtnant Charles Hordern, HSMO, London, 1941.
2. *Lake Malawi Steamers* af P.A. Cole-King, Malawi Government, Ministry of Local Government, Department of Antiquities, Historical Guide No. 1, Zomba, august 1971.
3. *Livingstone's Lake - The Drama of Nyasa* af Oliver Ransford, John Murray, London, 1966.
4. The GUENDOLEN v HERMANN VON WISSMANN (Clash of Steel).
5. The Story of HMS GUENDOLEN af Alan Cairnie, offentliggjort nyhedsbrevet The Federal Saints, nr. 29, 2007.
6. The Steamer Parish - The Rise and Fall of Missionary Medicine on an African Frontier af Charles M. Good, University of Chicago Press, 2004. En del af bogen er tilgængelig online som Google Book.
7. Hawthorn's Nyasaland Despatch, 11 October 1915, bragt i London Gazette, 1. august 1916 (Gazette Online).
8. *Tip & Run - The Untold Tragedy of the Great War in Africa* af Edward Paice, Weidenfeld & Nicolson, London 2007, ISBN 0-29784-709-0.

9. *My Reminiscences of East Africa* af general Paul von Lettow-Vorbeck, oprindeligt udgivet i 1920; genoptrykt af Naval & Military Press, London 2004 (ISBN 1-84342-950-0).
10. *A History of the Nyasaland Volunteer Reserve - Its formation and the part it played in World War I* af Peter Charlton, Australien. Der er tale om et endnu ikke udgivet manuskript, som forfatteren venligt har sendt mig.

Supplerende oplysninger om operationerne kan findes på efterfølgende hjemmesider:

11. *Lake Nyasa: A German Phantom* (The Naval Campaign of East Africa, Naval Historical Society of Australia).
12. *Der I. Weltkrieg auf den Seen von Deutsch-Ostafrika* (Traditionsverband ehemaliger Schutz- und Überseetruppen.).

Efterskrift

S/S CHARLES JANSON, ved Fort Johnston, ca. 1905.
Fra Kilde 2.

Data (Kilde 2)

S/S CHARLES JANSON

Længde 18,6 m

Bredde 3,6 m

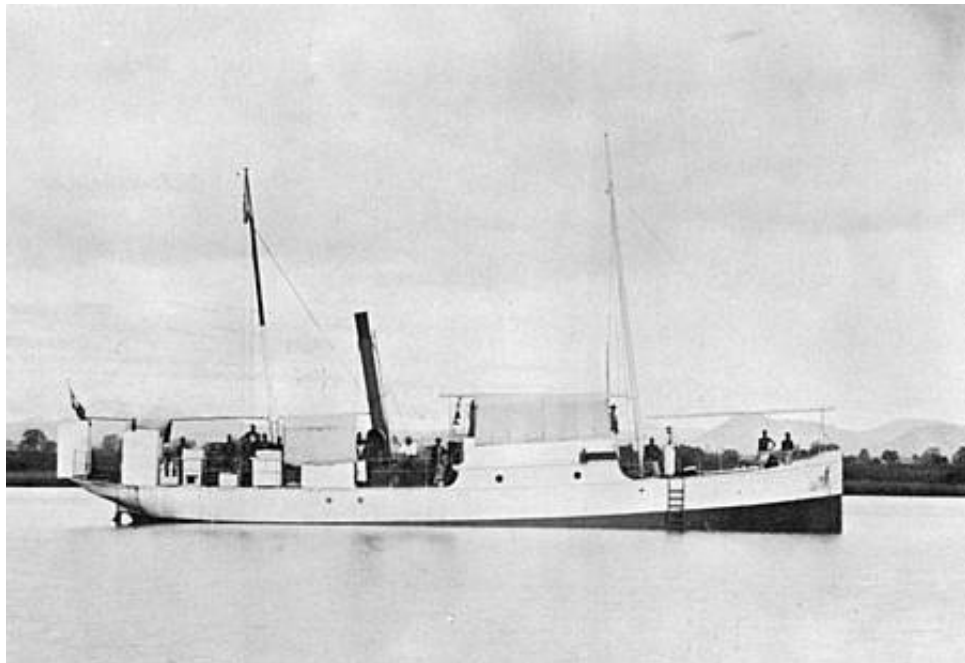
Displacement 25 tons

Antal skruer 1

Hastighed 8 knob

Yderligere mindst to fartøjer - S/S CHARLES JANSON (Universities Mission to Central Africa) og S/S DOMIRA (African Lakes Corporation) - gjorde tjeneste som transportfartøjer på Nyasasøen.

CHARLES JANSON blev bygget på værftet Yarrow & Co., London i 1884, hvorefter det blev transporteret til Nyasaland og søsat i 1885.

S/S DOMIRA, ved Fort Johnston, ca. 1900.
Fra Kilde 2.

Data (Kilde 2)

S/S DOMIRA

Længde 26,7 m

Bredde 4,1 m

Deplacement 68 tons

Antal skruer 1

Hastighed ?

DOMIRA blev bygget på værftet Mathew, Paul & Co., Dumbarton, Skotland i 1885, hvorefter det blev transporteret til Nyasaland og søsat i 1890.

Til S/S DOMIRA knytter sig den interessante vinkel, at den nu pensionerede orlogskaptajn Rhoades købte skibet i 1938., og han gik i gang med at konvertere skibet til et tremastet sejlskib. Orlogskaptajnen døde dog inden han kunne afslutte ombygningen, og skibet skiftede siden hænder flere gange, for endeligt at blive sænket ved Liwonde i 1957 for tilsyneladende at udfylde et hul i en nybygget anløbsplads.

Per Finsted

Noter:

1) Se Lake Malawi (Wikipedia).

2) Se Sphinxhafen (Wikipedia).

3) Displacement udtrykker vægten af den mængde vand et skib fortrænger. Displacementstonnage er den samlede vægt i tons (à 1016 kg) af selve skibet med normal udrustning, brændstof etc. (Maritim Ordbog).

4) Kilde 5 anfører, at kanonen er placeret "on sponson aft of the break", men den nøjagtige betydning er uklar.

5) Data fra Kilde to er suppleret med oplysninger fra artiklen Battle for Lake Tanganyika (WW1 Maritime War).

6) Se HERMANN VON WISSMANN (1853-1905) og German East Africa (Wikipedia). Se også Hermann Von Wissmann (Deutsche Koloniallexikon, 1920) samt Tyske kolonitropper i Østafrika - Uniformer og organisation, 1914.

7) I 1913 er ammunitionsbeholdningen opgjort til 3.292 granater (årgang 1896 og 1897), beskrevet som "useless", samt 272 øvelsesgranater (sortkrudt), beskrevet som "unreliable". (Kilde 10)

8) Kilde 4 anfører navnene Haines og Urquhart som maskinister, men hvem af dem, der var maskinmester, vides ikke.

9) Hvorvidt "maskinisterne" også omfatter skibets indfødte besætning, melder kilderne ikke noget om. Fra tysk side rapporteres det alene, at kaptajnen og maskinmesteren er taget til fange: "Im Innern wurde 13. August Sphinxhafen (Njassasee) auf Slip liegender Dampfer "Hermann v. Wissmann" von Engländern genommen. Kapitän und Maschinist, die noch ohne Kenntnis von Kriegsausbruch, gefangen." Fra Der Raubzug gegen unsere Kolonien, Kriegs Rundschau, 1915, Verlag der Täglichen Rundschau, Berlin (Jaduland).

10) Lewis Harcourt (Wikipedia).

11) Fra Great War in a Different Light. Kilden ser ud til at være The War Illustrated, men den tilhørende tekst er ulæselig.

12) Beretningen stammer fra løjtnant John Bruce Cairnie, der fra 1. december 1917 gjorde tjeneste ved 5/4th og senere ved 3/4th King's African Rifles. Se 1917 og 1918 (The World War I Document Archive). Ovenstående uddrag er hentet fra den genealogiske hjemmeside, RootsWeb, løjtnantens søn, Alan Cairnie, bragte et uddrag af dagbøgerne.

13) I 2002 eksisterede skibet stadig, og blev iagttaget afventende reparation i havnen ved Monkey Bay, i den sydlige del af Lake Malawi. Letter of the Month, November 2006 af Alan Cairnie, offentliggjort nyhedsbrevet The Federal Saints, nr. 23, 2006.

14) Hastigheden fremgår ikke af Kilde 2; Kilde 1 nævner (s.169, note 4), at alle fartøjer stort set har samme hastighed.

- 15) Se Peel Forest - the Dennistoun-Russell Connection (South Canterbury NewZealandGenWeb Project), der indeholder en kort beskrivelse af George Hamilton Dennistoun (1884-1977) levnedsløb.
- 16) HMS Fox er bl.a. kendt fra det engelske landgangsforsøg ved Tanga i november 1914. Se bl.a. The Battle of Tanga - 1914 af Geoffrey Regan samt Om nogle af de indiske enheder, der deltog i Slaget ved Tanga, november 1914, Del 5
- 17) Officielt var det sygdom, men reelt var grunden tilsyneladende samarbejdsvanskeligheder med landstyrkerne. (Kilde 10)
- 18) En af disse kanoner kan ses her - Boat Gun (Jungle Photos); sandsynligvis samme kanon, der er illustreret i Kilde 5.
- 19) Den officielle rapport om begivenhederne (Kilde 7) fremhæver, at J. Sutherland ydede en glimrende indsats som spejder ved Nyasasøen i de tidlige morgentimer den 30. maj 1915, hvor han blev såret.
- 20) Det grønne flag med halvmånen skulle symbolisere tyskernes sympati for den hellige krig, som man fra tyrkisk side erklærede den 23. november 1914. Efter en forordning udstedt af guvernøren i Tysk Østafrika, Heinrich Schnee, skulle samtlige forter flage med såvel det tyske som et grønt flag, med halvmåne og stjerne. Mange af de afrikanske (og indiske) soldater, der kæmpede på engelsk side i Østafrika, var muslimer, men beretninger om krigen i Østafrika tyder dog ikke på, at flagene skabte nogen videre sympati. [Se nærmere i Kapitel 19: *The Crescent Flag* i *Tip & Run* (Kilde 8).]
- 21) Yderligere oplysninger om koloniflag i Tysk Østafrika findes i artiklen Reichsadlerflagge oder Reichsdienstflagge - frühe Form (1892)? af Arne Schöfert (Traditionsverband ehemaliger Schutz- und Überseetruppen).
- 22) Hvorledes virkelighedens grønne flag med halvmånen har set ud, melder kilderne ikke noget om. Jeg har valgt min skitse med inspiration i det pakistanske flag, og ud fra den symbolik, der ofte kæder halvmånen og stjernen sammen med den muslimske tro. Se Star and Crescent (Wikipedia).